

УДК 78.071.2-057.68Муравець(477.41/.42)(045)

DOI: <https://doi.org/10.31318/2522-4212.2022.17.270904>**Вікторія Ярмола**<https://orcid.org/0000-0002-8003-4424>*Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка**Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології**вул. Остапа Нижанківського, 5, 79000, Львів, Україна**тел...: +380 68 02- 8155; e-mail: vita_jarmola@ukr.net***Мандрівні музиканти Західного Полісся:
Микола Муравець**

На основі новоздобутих експедиційних матеріалів в загальних рисах охарактеризовано постать непересічного західнополіського мандрівного музиканта – Миколи Муравця. Подано основні біографічні відомості, окреслено два головних періоди старцювання виконавця (лірницький та гармошковий), проаналізовано форми мандрівної діяльності та репертуар. Визначено індивідуальні якості співця-інструменталіста, що визначають його лідерство у професійній сфері та впливовість у народному середовищі.

Ключові слова: Микола Муравець, лірник, старцівство, мандрівне виконавство, ліра, гармошка, Західне Полісся.

Пропонована стаття є продовженням циклу публікацій тематичних нарисів про мандрівну діяльність останніх музикантів Західного Полісся, інформацію про яких, а в окремих випадках і записи їхнього репертуару, вдалося роздобути в процесі спеціальних експедицій у цьому регіоні. У попередній студії авторки (Ярмола, 2019) висвітлено невідомі досі широкому загалу подробиці творчого та життєвого шляху видатного західнополіського лірника Івана Власюка, а також опубліковано три псалми з його репертуару. Другий на черзі – яскравий та своєрідний мандрівний музикант Микола Муравець (фото №1), творчість якого в загальних рисах розкрита в цій розвідці.

Перші зацікавлення темою мандрівного виконавства на території Західного Полісся з'явилися щойно на початку 60-х років минулого століття, у період стрімкого згасання самої традиції, а отже цій темі так і не судилося знайти повноцінне висвітлення в наукових студіях¹. Поодинокі ж і малоінформативні літературні джерела створюють лише часткові уявлення про активну в минулому старцівську традицію, яка з приходом радянської влади швидко зникла разом із своїми авторитетними носіями. Власне тому основна мета цього нарису полягає у поверненні з небуття важливих сторінок традиційної музичної культури, в яких висвітлюватимуться творчі портрети представників сфери мандрівного виконавства.

В основу пропонованої публікації покладено експедиційні матеріали, власноруч зібрані авторкою протягом 2019–2021 рр. у с. Штунь² та м. Володимир-Волинський³ Ковельського району Волинської обл. від односельців та близьких родичів Миколи Мурав-

ця, які у певний час виконували роль його поводитирів: дочок – Варвари Омельчук, 1934 р. н. (фото №2) та Ольги Муравець⁴ (1935 – 2018), онука – Ігора Омельчука, 1966 р. н. Додаткові матеріали почерпнуто з поодиноких друкованих джерел: енциклопедичного довідника із короткою біографією старця (Жеплинський, Ковальчук, 2011), праць відомих українських діалектологів Йосипа Дзензелівського (1977) та Григорія Аркушина (1996) з вивчення сліпецької мови волинських лірників, де Микола Муравець неодноразово постає одним з основних інформантів; також взято до уваги статтю луцького журналіста Сергія Шинкаря «На лірі заграй нам, сліпий Миколаю» (2005), розміщену на шпальтах газети «Сім'я і дім». Наскільки відомо, звукових записів співу та гри мандрівного музиканта ніхто не здійснив.

Микола Михайлович Муравець, у побуті «сліпий Миколай»⁵, (фото №3) народився 1906 року⁶ на хуторі Мурава біля с. Штунь тогочасного Володимир-Волинського повіту Волинської губернії. За переказами старожилів, жителі хутора і, власне, батько майбутнього лірника, займалися сплавом лісу річками Нетрета та Західний Буг. Микола закінчив два класи початкової школи. У 1914 році, на початку Першої світової війни, їхня сім'я виїхала у далеку Саратовську губернію, звідки у 1917 році вони повернулися вже до с. Штунь.

⁴ Інформацію від дочки М. Муравця – Ольги надала вчителька історії та директор історико-краєзнавчого музею при Штунській загальноосвітній школі – Катерина Оніщук, 1979 р. н., яка замолоду збирає розповіді про старців і попри молодий вік, добре пам'ятає М. Муравця.

⁵ Встановлено авторкою за свідченнями інформантів з усіх навколишніх сіл.

⁶ Інформацію записано 21.07.2019 у м. Володимир від дочки лірника – Варвари Омельчук, 1934 р. н. Згідно з іншими друкованими джерелами – 1903 р., 1908 р.

¹ Детальніше про дослідження: [Ярмола, 2019, с. 83–87]

² За новим адміністративно-територіальним поділом 2020 року належить до Вишнівської ОТГ.

³ Нині м. Володимир

Одного разу, повертаючись із вечірньої школи, 11-річний Микола опинився у центрі перепалки між військовими, внаслідок чого отримав опіки від випущеного газового снаряду, отруйні речовини якого і спричинили спочатку часткову втрату зору, а потім повну сліпоту⁷.

Оскільки хлопець вирізнявся гарним голосом та мав чудову пам'ять і слух, то односельці порадили батькам віддати його на науку до досвідченого і знаного в середовищі лірника – Матвія Назаровича Ковальчука («Матій») – із сусіднього села Глинянка (Дзєндзелівський, 1977, с. 180). За досить короткий термін⁸ хлопець засвоїв основи гри на лірі⁹ і вивчив декілька творів, з якими і розпочав свою нелегку мандрівну діяльність, а згодом від вчителя перейняв і таємну сліпецьку («шлепецьку») мову, про що свідчить словник арготизмів Й. Дзєндзелівського, де значна частина слів зафіксована від Миколи Муравця (Дзєндзелівський, 1977, с. 182–216). Лірник Матій був вражений талантом хлопця, за що дав йому у тимчасове користування одну зі своїх лір. Спочатку Микола ходив від хати до хати у своєму та навколишніх селах, де його добре знали, брав участь у концертах та театральних постановках, організовуваних товариством «Просвіта», а пізніше розширював ареал своїх музичних мандрівок. Дуже швидко чутки про сліпого лірника дійшли до Дубенки – містечка на другому боці Західного Бугу¹⁰, куди його почали запрошувати на різноманітні okazії. У цьому ж містечку проживав майстер, який виготовляв ліри. У нього Микола і придбав перший особистий інструмент: «*То було на Івана Богослова, а вже до Покрови тато розрахувалися за ліру*» (цитовано за: Шинкар, 2005). Згідно зі слів дочки Варвари, ліра була чотириструнною, що характерно для лірницького виконавства Західного Полісся¹¹.

Початковий, лірницький період мандрівної діяльності М. Муравця тривав у часи Другої Речі Посполитої. Попри очевидні утиски української мови та всієї культури, поляки дуже шанобливо ставилися до жертв «червоної» революції. Не став виключенням і Микола, якому призначили чималу пенсію, за що згодом він зміг купити значний шмат землі та худобу, а також найняв на роботу людей, яким добре платив. Незважаючи на свою ваду, Микола був завидним женихом і перший раз одружився в досить молодому віці. З першою дружиною Вірою, яка швидко померла, мав одну дочку, потім одружився із сиротою, на 12 років старшою від себе Мотрунею, і нажив ще двох дочок: «*Тож городи мав і коня. Хто города мав, то щитався батагий. Баба і вийшла за його заміж, бо*

баба набагато за його старіша»¹². Щоб забезпечити сім'ю та гідне майбутнє своїм дітям, сліпий Миколай упродовж майже всього життя займався мандрівною діяльністю, окрім того доглядав за господарством, рубав дрова, ремонтував взуття та опікувався дітьми. Зі слів онука Ігоря, дід був сильним і мав дуже добре здоров'я, ніколи не хворів: «*міг мешки взять под руки, а баба його вела... Як яке свето, то тоді вин'є, багато не вин'є: 100 грам, 150-200. По діду не видно було, коли він вин'є*»¹³.

Музична діяльність Миколи Муравця за часів Другої Речі Посполитої була досить плідною і в певні періоди навіть високооплачуваною. Як відомо, паралельно з хатньою та вуличною формами старцювання рівноцінно практикувалося виконавство біля храмів, на масових зібраннях світського характеру, зокрема ярмарках і базарах. У поляків існувала традиція запрошувати сліпого лірника на престольний празник або ж на великі свята – Великдень, Різдво, Водохреща, слухати його співи та гру і, в результаті, винагороджувати. Вважалося, що після духовних співів і молитов старця громада цілий рік буде під заступництвом певного святого¹⁴ чи й під Божою опікою. Неодноразово на таких okazіях бував і Микола Муравець та отримував щедру винагороду від поляків за свій талант.

Пізніше не менш прихильними до співу лірника були й німецькі офіцери, які не раз запрошували Муравця до себе на гостини, захоплювалися його прадавнім репертуаром і дуже його поважали. За переказами односельців, Микола допоміг врятувати кілька десятків молодих юнаків і дівчат, яких на свій розсуд обрав місцевий староста для відправки у Німеччину. Лірник звернувся за допомогою до одного німецького офіцера, представника окупаційної адміністрації, який уважно його вислухав, після чого поїхав у село і пригрозив розстріляти старосту, коли той навмання буде обирати остарбайтерів (Шинкар, 2005).

Однак, лихо війни не оминуло родини лірника: під час подій Волинської трагедії, у 1944 році поляки спалили хату Муравця, а з нею і його улюблену ліру. Власне з цього моменту розпочинається новий етап мандрівної діяльності старця. Перш за все, відбувся перехід на інший інструмент. Музикант досить довго не міг знайти майстра¹⁵, який би виготовив йому нову ліру і змушений був знайти йому альтернативу, купивши гармошку: «*вже не було де купити теї лери. А гармошки..., вот – штири є гармошки зара*»¹⁶. По сусідству з Муравцем проживав гармоніст Петро Вітельський (фото №4) – учасник народного сільського хору. Микола вечорами запрошував його до себе, щоб засвоїти основи гри на новому інструменті, і на-

⁷ Інформацію записано від Варвари Омельчук.

⁸ Зі слів доньки – за тиждень.

⁹ У сільському середовищі досліджуваної території найчастіше казали «лера».

¹⁰ Нині село Холмського повіту Люблінського воєводства у Польщі.

¹¹ Детальніше про стрій та основний звукоряд західно-поліських лір див.: (Лірницькі пісні з Полісся, 2002, с. 16).

¹² Інформацію записано 21.07.2019 у м. Володимир від онука М. Муравця – Ігоря Омельчука, 1966 р.н.

¹³ Там само.

¹⁴ Інформація від дочки Ольги.

¹⁵ Згаданого вище майстра з Дубенки під час операції «Вісла» перевезли вглиб Польщі.

¹⁶ Інформацію записано від Варвари Омельчук.

вчився дуже швидко: «*він любив гармошку, він грав хороше*»¹⁷ (фото №5).

Потреба перейти на гармошку і продовжити старцювання була викликана ще й дуже скрутним становищем сім'ї. З приходом радянської влади, яка на відміну від поляків не тільки не шанувала сліпого музиканта, а й відібрала у нього худобу і землю, М. Муравець неодноразово звертався до відповідних служб для призначення йому бодай мінімальної пенсії і домігся лише щомісячної грошової виплати у розмірі 12 крб., чого не вистарчало навіть на харчування. На відміну від лірницького періоду, коли Муравець обходився лише запрошеннями на празники та святкування, то наступний період спонукав музиканта займатися вуличною формою старцювання: «*... (йшов), а люди самі виходили, як він грає, співає божественні пісні. А вони дають йому: то яйчко, то хліба, то десять копійок, то п'ять, то три*»¹⁸. Ходив із гармошкою на масові зібрання, а саме, на базари і ярмарки: «*... батько ходив по базарі, співав, як ми були маліє. Тре було жити. То це тико осталося те, що на собі, а то все спляне*»¹⁹. Селяни шанобливо ставилися до старця, дбали про нього: хто багатший, запрошували до хати поїсти, переночувати і поспівати пісень, обдаровували хустками, тканиною і грошима. Після кожної замовленої пісні Микола обов'язково читав молитву і дякував Богу, що дар дають люди. Коли довго не приходив у якесь село, то траплялося, що люди спеціально запрошували, аби уважно вислухати його мудрі пісні та майстерну гру на інструменті.

Важкі часи мандрівного виконавства М. Муравця за «совітів» ускладнювалися ще й тим, що він, як і всі старці, зазнавав утисків від міліції. Радянська влада, під приводом боротьби із жебрацтвом, жорстоко переслідувала старців, що було одним із способів викоринити вільний дух української нації. За словами дочки Варвари, батька та всіх інших старців і жебраків неодноразово арештовували, караючи побоями, і, що найгірше, відбираючи інструмент. Траплялися такі випадки, коли люди прикривали музикантів за своїми спинами, помітивши працівника міліції. Коли ж «біда минала», Микола, на знак вдячності, виконував замовлений захисниками твір зі свого репертуару; найулюбленішими поміж простим людом були псалми про Страшний Суд і про святу Варвару: «*Ну, він грає – батько – співає, а люди слухають на базарі. Слухали, дуже слухали його*»²⁰. Окрім пісень релігійно-моралізаторського змісту, старцю, як і простому люду, до вподоби були пісні соціально-побутового характеру, де оспівувалися актуальні події, та їх найбільше забороняла міліція: «*Батько все співав... Шо на війні побили, шо вбиті, а жінки слухали і плакали. Ну то та міліція не давала таких песьон співати. Кажуть: „Як співаєш, то співай церковні пісні, а таких не співай“*»²¹.

Окрім хатньої, вуличної форм старцювання важливою обставиною для мандрівної діяльності слугували храмові та релігійні свята, коли лірники збиралися біля церков і монастирів²². При таких нагодах М. Муравець співав акафісти, молитви за померлих та здоров'я живих, приплід худоби. Траплялося, що перед або після літургії, на прохання прихожан чи самого священника міг виконувати духовні пісні: «*Батько говорить на батька: „Михайлович, заспивай, поки це в церкві не правиться, то хай люди послухають“*»²³. Знання Псалтиря, Божественної літургії та вміння правити акафісти зумовлювало високий авторитет старця і посилювало його позиції у суспільній ієрархії села, зокрема прирівнюючи до священнослужителя. Основні ритуальні повноваження полягали у відспівуванні померлих у своєму та інших селах. У народному середовищі селяни надавали перевагу старцям перед священниками, оскільки плата першим була значно меншою, але навіть це музикант вважав найкращою з-поміж усіх інших можливостей заробітку. Різдяні свята теж не обходилися без участі М. Муравця. На звучання дзвіночка старця чекали у кожній хаті і за його колядування щедро винагороджували пирогами, хлібом і грошима.

Поряд із мандрівною діяльністю М. Муравець не полишав свого улюбленого інструмента й удома. Неодноразово із задоволенням міг пограти на прохання односельців: «*Позбираюца на вечір, ну і: „–Миколай, поспівай-но нам про Варвару, поспівай-но нам... оту пісню "Настав двадцятий век ужасний". Бувало, шо й цілий вечор сидить і співає*»²⁴. У сільському середовищі люди дуже поважали сліпого Миколая і вважали його посередником між Богом і людьми, „Божою людиною“. Окрім суто мистецької діяльності, старець, поширюючи та й сам сповідуючи високі моральні цінності, був до певної міри народним просвітиком. Односельці часто зверталися до нього за порадами у релігійних і життєвих питаннях, зокрема, яких канонів дотримуватися в проведенні певних обрядів (похорону, весілля, хрестин), як вчинити у тій чи іншій життєвій ситуації. Після доброзичливих вказівок завжди повторював: «*Слухайтеся батьків і матерів молодих... Слухайте, говоріте, співайте хороше, ідіте до церкви, Богу молітеся. Хай Господь дасть щастя і здоров'я*». Вважав, що Бог наказав лірникам навчати людей, щоб жили по-божому, не кривдили сиріт, калік і пам'ятали про Страшний Суд. Подібні судження про призначення старців, зафіксовані від лірників, цитували у своїх працях Валеріан Боржковський (1889, с. 672), Кирило Студинський (1894, с. 258). Окрім гарного співу й гри на інструменті знався на знахарстві та був найкращим на всю округу цілителем: вмів лікувати як людей, так і тварин, приготував мікстури, розумівся на травах, на замовляннях, а також володів

¹⁷ Там само.

¹⁸ Інформацію записано від Варвари Омельчук.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

²¹ Інформацію записано від Варвари Омельчук

²² На храмові свята М. Муравець найчастіше їздив до великих міст (Ковель, Луцьк, Рівне, Почаїв), оскільки там добре платили. Інформація записана 03.11.2021 р. у с. Штунь від місцевої вчительки історії – Катерини Оніщук, 1979 р. н.

²³ Інформацію записано від Варвари Омельчук.

²⁴ Там само

даром передбачення майбутнього, що неодноразово справджувалося²⁵. На запитання, де навчився тому ремеслу, дочка Варвара відповіла: «А це вони, єдин слепий, один другому передає, щоб знали»²⁶. Відзначався дуже доброю пам'яттю, знаючи докладно основні відомості про кожного у селі: коли родився, женився, помер, скільки дітей і як їх звати. Навіть нині у селі сміються над тим, хто багато знає: «Ти, як сліпий Миколай»²⁷.

Такі форми старцівської діяльності забезпечували музиканту і його дочкам гідне життя. Як зазначав Оскар Кольберг: «Часто сліпі співці належали до найбагатших людей у селі, і жодна дівчина так гарно не вбрана в неділю, як дочка старця. А поміж своїми односельчанами ніколи не втрачав поваги, бо досяг тої заможності, славлячи Бога» (Кольберг, 1882, с. 25). Одна з причин його багатства, як пам'ятають і донині старожили, полягала у вмінні раціонально розподіляти свої ресурси, у заощадливості і навіть скупості. Проте, це не стосувалося дочок мандрівного музиканта, які були знатними модницями у селі (фото №6).

Окрім визнання у народному сільському середовищі, М. Муравець користувався великою повагою серед сліпих музикантів, які неодноразово влаштовували старцівські зібрання в домі лірника. Саме сліпого Миколая старці всієї округи обрали своїм старшиною – «пан-отцем» (Шинкар, 2005). До братії входили незрячі люди, які були не тільки виконавцями на музичних інструментах (ліра, гармошка), а й стихівничими, котрі заробляли на життя виконанням духовного репертуару без інструментального супроводу та молитвами. Щодо жебраків – «попрошайців», котрі не виконували ані пісень, ані молитов, то навіть якщо вони були незрячими, ні в якому разі не входили до організаційного об'єднання, оскільки існувала чітка межа, яка відділяла їх від старців. На запитання: «Чи відрізнялися старці від жебраків?», дочка відповіла: «...і то сильно одрознялися. Батько обіжався, як міліція його попрошайцьом звала»²⁸. Не раз приходили до домівки інші лірники, але про що вони говорили – ніхто не знав, бо розмовляли таємною мовою. Як відомо, лірники свою «шлепецьку» мову зберігали у великій таємниці, і користувалися нею тільки при потребі сповістити щось важливе, та й то розмовляли стиха, щоб навіть не розголошувати факт її існування. Як вже зазначалося, філологи у своїх працях про арго лірників неодноразово згадують М. Муравця як основного респондента в передачі інформації про сліпецьку мову.

Щодо жанрової палітри репертуару Миколи Муравця, то на початку свого старцювання він в основному виконував лише релігійно-моралізаторські твори, які перейняв головно від свого вчителя – Матвія Ковальчука, а решту – від інших сліпців-музикантів, вже у процесі мандрівної діяльності.

Оскільки М. Муравець був дуже набожною людиною, то виконував тільки старовинні псалми та пісні на духовну тематику (серед них за згадками односельчан: псалми про Лазаря, про сироту, про Варвару, про Страшний Суд). Цікаво, що у його репертуарі не було жартівливих і танцювальних творів, які мали місце в деяких інших західнополіських лірників²⁹. На весілля та інші забави, де звучала жартівлива і танцювальна музика, М. Муравець принципово ніколи не ходив. Навіть коли поміняв ліру на гармошку, все одно продовжував виконувати лише лірницький духовний репертуар, що свідчить про стійкість його переконань та консервативність у поглядах, властивих представникам старшої генерації мандрівних співців-інструменталістів. І тільки після завершення своєї професійної діяльності, а це відбулося наприкінці 70-х років, Микола Муравець почав із цікавості засвоювати танцювальні мелодії, які згодом виконував при гостині на другий день весілля, де збиралися переважно старші та найближчі члени певної родини. Такі танцювальні весільні забави із запрошенням сліпого Миколая стали традиційним явищем у с. Штунь.

Як і більшість правдивих цілителів і знахарів, М. Муравець знав час своєї смерті. В останній день, добре повечерявши, ліг спати зі словами: «Буду помирати – не тривожте» (цитовано за: Шинкар, 2005). І справді, на ранок 22 травня 1995 року відійшов у небуття один з останніх мандрівних музикантів – сліпий Миколай. На похорон лірника з'їхалося дуже багато людей з усіх навколишніх сіл, та, на жаль, уже не було жодного старця, які за колишнім звичаєм обов'язково приїжджали провести в останню дорогу свого братчика.

Так завершився шлях одного з провідних західнополіських співців-інструменталістів, який відіграв непересічну роль у мандрівній, вже цілком згасючій, традиції і донині залишається у пам'яті людей мудрим просвітителем, духовним наставником і талановитим музикантом.

²⁵ Інформацію записала Катерина Оніщук 04.11.2021 у с. Штунь від Галини Миколаївни Маслянки, 1943 р. н.

²⁶ Інформацію записано від Варвари Омельчук.

²⁷ Інформацію записано від Катерини Оніщук.

²⁸ Інформацію записано від Варвари Омельчук.

²⁹ Від лірника Івана Власюка зафіксовано чотири танцювальні мелодії: крутак, танець «Яблучко», козачок, полька (Лірницькі пісні з Полісся, 2002).

Список використаної літератури і джерел

- Аркушин, Г. (1996). «Старицька мова» (Арго сліпців-жебраків Західного Полісся). *Slavia orientalis*. XLV, 229–236. Kraków.
- Боржковський, В. (1889). Лирники. *Киевская старина*. Т. XXVI., 653–708. Киев.
- Дзєндзелівський, Й. (1996). Арго волинських лірників. *Українське і слов'янське мовознавство*. Ч. 6, 179–216. Львів.
- Жеплинський, Б., Ковальчук, Д. (2011). *Українські кобзарі, бандуристи, лірники: енциклопедичний довідник*. Львів. 316 с.
- Квітка, К. (1928). До вивчення побуту лірників. *Первісне громадянство та його пережитки на Україні*. Вип. 3, 115–129. Київ.
- Кушпет, В. (2007). *Старцтво: мандрівні співці-музиканти в Україні (XIX–поч. XX ст.)*. 592 с. Київ.
- Малинка, А. (1894). Лірник Евдоким Мыкитович Мокровиз. *Киевская старина*. Т. XLVI, 434–444. Киев.
- Ошуркевич, О., Рыбак, Ю. (Упоряд.). (2002). *Лірницькі пісні з Полісся: Матеріали до вивчення лірницької традиції*. Рівне. 139 с.
- Привалов, Н. (1905). *Ліра (ліра, рыле и реле). Русский народный музыкальный инструмент*. Санкт-Петербург. 23 с.
- Пшерембський, З. (1995). Корбова ліра у Польщі. *Родовід*, 43–56. Київ.
- Рыбак, Ю. (2008). Поліські сліпі гармоністи. *Етномузыка*, 5, 69–81. Львів.
- Студинський, К. (1894). *Лірники*. 1894. Львів. 56 с.
- Федько І. (Упоряд.) (1969). *Волинь у піснях*. Львів. 234 с.
- Шинкар, С. (2005). На лірі заграй нам, сліпий Миколаю. *Сім'я і дім, 30 червня*. Луцьк.
- Ярмола, В. (2019). Мандрівні музиканти Західного Полісся: штрихи до портрета лірника Івана Власюка. *Етномузыка*, 15, 83–112. Львів.
- Kolberg, O. (1882). *Pokucie*. T. I. IX + 360 s. Kraków.

References

- Arkushyn, G. (1996). «Starytska mova» (Argo sliptsiv-zhebrakiv Zakhidnoho Polissya) [«The beggar's language» (Argo of the Blind Beggars of Western Polissya)]. *Slavia Orientalis*, XLV, 229–236. Kraków. [in Ukrainian].
- Borzhkovskii, V. (1889). Lirnyky [Hurdu-gurdy performers]. *Kyevskaya starina [Kiev's Antiquity]*. T. XXVI, 653–708. Kiev. [in Russian].
- Dzdzdzeliivskyy, J. (1996). Argo volynskykh lirnykiv [Argo of Volyn hurdygurdy performers]. *Ukrayinske i slovyanske movoznavstvo [Ukrainian and Slavic Linguistics]*. P. 6, 310–349. Lviv. [in Ukrainian].
- Fedko, I. (1969). *Volyn u pisniakh [Volyn in the Songs]*. Lviv. 234 p. [in Ukrainian].
- Kolberg, O. (1882). *Pokucie [Pokuty]*. T. I. IX + 360 p. Kraków. [in Polish].
- Kushpet, V. (2007). *Startsvstvo: mandrivni spivtsi-muzykanty v Ukrayini (XIX–poch. XX st.) [The Beggarship: The Itinerant Musicians in Ukraine (19th–early 20th Centuries)]*. Kyiv. 592 p. [in Ukrainian].
- Kvitka, K. (1928). Do vyvchennia pobutu lirnykiv [On the study of the lifestyle of hurdy-gurdy performers]. *Pervisne hromadyanstvo ta yoho perezhytky na Ukrayini [Primitive Citizenship and its Vestiges in Ukraine]*. Iss. 3, 115–129. Kyiv. [in Ukrainian].
- Malynka, A. (1894). Lirnyk Evdokym Mykitovych Mokroviz [The hurdy-gurdy performer Evdokim Mykitovych Mokroviz], *Kievskaya starina [Kiev's Antiquity]*, XLVI, 434–444. Kyiv. [in Russian].
- Oshurkevych, O., Rybak, Yu. (2002). *Lirnytski pisni z Polissya: Materialy do vyvchennya lirnytskoyi [The Songs of Hurdu-Gurdy Performers from Polesie: The Materials for Studies of the Hurdu-Gurdy Performers Tradition]*. Rivne. 139 p. [in Ukrainian].
- Privalov, N. (1905). *Lira (lira, ryle i реле). Ruskii narodnyi muzykalnyi instrument [Hurdu-Gurdy. Russian Folk Musical Instrument]*. Sankt-Peterburg. 23 p. [in Russian].
- Psherebmskyi, Z. (1995). Korbova lira u Polshchi [Hurdu-gurdy in Poland]. *Rodovid*, 43–56. Kyiv. [in Ukrainian].
- Rybak, Yu. (2008). Poliski slipi harmonisty [The blind harmony players of Polesie]. *Etnomuzyka [Ethnomusic]*. Iss. 5, 69–81. Lviv. [in Ukrainian].
- Shinkar, S. (2005). Na liri zahray nam, slippy Mykolayu [Play on the hurdygurdy for us, blind Mykolay]. *Simya i dim. 30 chervnya [Family and Home. June, 30]*. Lutsk. [in Ukrainian].
- Studynskyy, K. (1894). *Lirnyky [Hurdu-gurdy performers]*. 56 p. Lviv. [in Ukrainian].
- Yarmola, V. (2019). Mandrivni muzykanty Zakhidnoho Polissia: shtrykhy do portreta lirnyka Ivana Vlasiuka [Itinerant musicians of the Western Polissya: Stroke to the portrait of hardy-gurdy player Ivan Vlasyuk]. *Etnomuzyka [Ethnomusic]*. Iss. 15, 83–112. Lviv. [in Ukrainian].
- Zheplinsky, B., Kovalchuk, D. (2011). *Ukrayinski kobzari, bandurysty, lirnyky: encyklopedychnyi dovidnyk [Ukrainian Kobzars, Bandura Players, Hurdu-Gurdy Performers: an Encyclopedic Reference Book]*. Lviv. 316 p. [in Ukrainian].

Додаток 1

Фото №1. Микола Муравець

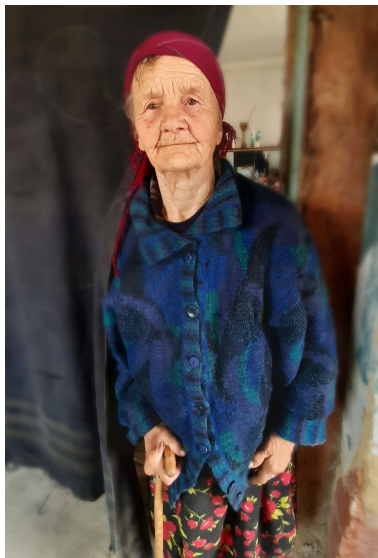

Фото №2 Варвара Омельчук,
1934 р. н.

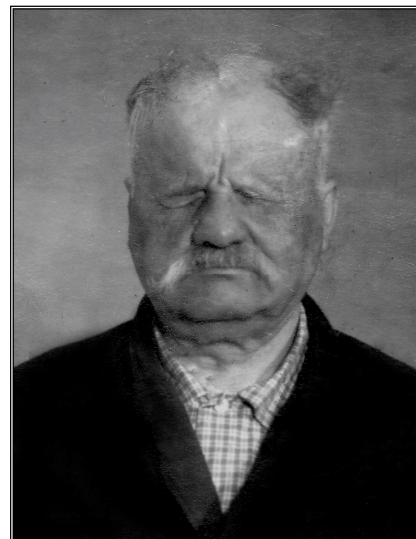

Фото №3. Микола Муравець
(1980-і роки)

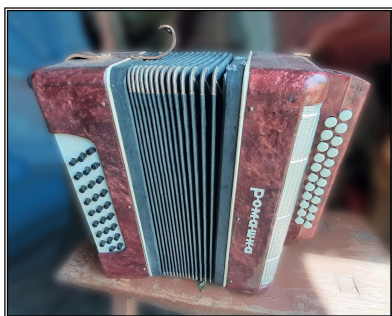

Фото №4

Гармошка Миколи Муравця

Фото №5. Петро Вігельський
(гармошка) з учасниками місцевого духового оркестру

Фото №7. Хата Миколи Муравця у с. Штунь

Фото №6 (зліва направо): Варвара Омельчук, Ольга Муравець

Viktoriia Yarmola

<https://orcid.org/0000-0002-8003-4424>

Lviv Mykola Lysenko National Music Academy

Ostap Nyzhankivsky str., 5, 79000, Lviv, Ukraine

+380 68 025 8155, e-mail: vita_jarmola@ukr.net

Itinerant Musicians of Western Polissia: Mykola Muravets

The person and career of the outstanding traveling musician Mykola Muravets from Western Polissia were characterized in general terms on the basis of the newly acquired expedition materials. This notorious hurdy-gurdy player was born in 1906 on the Murava farm near the village of Shtun of the Volodymyr-Volyn District, Volyn Gubernia. At the age of 11, because of burns from a fired gas shell, he completely lost his sight. The boy was distinguished by his beautiful voice and had an excellent memory and musical ear, so the fellow villagers advised his parents to send him to study with an experienced and a well-known hurdy-gurdy player by the nickname "Matiya".

Having quickly mastered the basics of the instrument, Mykola began his itinerant performance activity, which was quite prolific and, in certain periods, even highly paid during the time of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth. Besides house shows and street performances, he also performed at cathedrals, secular mass gatherings, and in fairs and markets.

In 1944, the musician's family could not avoid the calamity of the Second World War. During the events of the Volyn tragedy, the Poles burned down his house with his beloved hurdy-gurdy inside. Due to his family's poverty, he would never manage to replace his hurdy-gurdy. However, in that moment, a new stage of his musicianship began with the transition to using another instrument - the bandonion – to continue his busking.

Unlike the hurdy-gurdy playing period, when Muravets dealt mostly with invitations to holidays and celebrations, the following period encouraged the musician to do more busking. The peasants treated the busker with respect and took care of him. Whoever was richer invited him to their houses to eat, spend the night, sing songs, and gifted him with headscarves, fabric, and money. In addition to invitations to houses and street forms of busking, a very important part of Mykola's busking was participating in religious feasts at churches and monasteries. Mykola Muravets sang akathists, prayed for the health of the living and peace of the deceased, and the offspring of livestock. His knowledge of the Psalter, the Divine Liturgy, and skill in reciting the Akathist led to the high authority of the busker and strengthened his position in the social hierarchy of the village, equating him to a clergyman. The main ritual duties consisted in mourning the deceased in his own and other villages.

In addition to being honoured among the fellow villagers, Mykola Muravets was greatly respected among blind musicians, whom he repeatedly hosted at his own home for meetings. Particularly, the buskers of the entire district elected a blind man, Mikolay, as their leader.

There is a genre palette in the repertoire of Mykola Muravets. At the beginning of his career, he mainly performed only religious and moralistic works, which he mainly learnt from his teacher – Matvyi Kovalchuk, and the rest later from other blind musicians during busking. Mykola Muravets died on May 22nd, 1995.

Key words: Mykola Muravets, a hurdy-gurdy player, busking, itinerant performances, a hurdy-gurdy, a bandonion, Western Polissia.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2022 року